

שיעורי צבא הלוי

פרשת כי תשא תשפ"ג

בדינא דשתית חלב בתוך הו' שעות לאחר שכבר בירך

(מסכת חולין דף ק"ה ע"א)

א ד' הגר"ח בזה דלא ישתה. **ב** ד' רב אחד דלספרדים צריך לשתות, ואף בתענית. **ג** ב' נידונים בזה. **ד** ב' בד' השע"ת שחילק בד' הברכ"י בין תענית יחיד ל' צומות. **ה** עוד נידון דלהרמב"ם והשולחן ערוך אף אי יטעם לא ינצל מברכה לבטלה. **ו** צד לומר איפכא דלאשכנזים מותר לטעום, ולספרדים אסור לטעום. **ז** פלוגתת המשנ"ב וגדול א', והבי' בזה. **ח** ב' בשע"ת דס"ל כגדול א', ולמשנ"ב לא יטעם. **ט** הוכחה מד' הרמב"ם דלא כהנתה"מ. **י** נידון בד' הרמב"ם. **יא** קו' ברמב"ם גבי אכילה קודם קידוש. **יב** נידון אי יש ברכה באכילה חוץ לסוכה. **יג** גבי אכילת קטן קודם קידוש. **יד** נידון באכילה קודם קידוש אי צריך ליתן את כל ממונו. **טו** היסוד דאכילת איסור הבאה ממצוה, נידון בהמצוה עצמה. **טז** יישוב לפ"ז ברמב"ם דלעיל גבי קידוש. **יז** נידון לפ"ז באכילה אחר אפיקומן וקודם התפילה, דיהא אפשר לברך. **יח** הפשיטות לפ"ז בסוכה גבי ברכה דיברך, ול"צ יותר מחומש. **יט** ג' הוכחות לזה. **כ** ולפ"ז בתענית יטעם, ובחלב לא יטעם.

"לא תבשל גדי בחלב אמו" (שמות פרק ל"ד פסוק כ"ו).
דעת הגר"ח בזה דלא ישתה

א. מעשה בא' שבידך ברכת שהכל על כוס חלב, ולאחר שסיים לברך וקודם ששתה, נזכר שהוא תוך ו' שעות מאכילת בשר, והנו האם צריך לשתות כדי שלא יהא ברכה לבטלה, ויעבור על גזירת ו' שעות, או דלמא שלא ישתה לחלב ויעבור על ברכה לבטלה, ואמרו בשם כבוד הגר"ח קניבסקי זקוק"ל שלא ישתה, [ועיין כף החיים (י"ד סימן פ"ט ס"ק ו)].

ב. דברי רב אחד דלספרדים צריך לשתות ואף בתענית
ג. ורב אחד כתב שכל זה אתי שפיר לפי הסוברים שברכה לבטלה היא דרבנן, וכדכתב המשנה ברורה (סימן רט"ו ס"ק כ'), בשם כמה ראשונים, אבל הנהגים כפי דעת השולחן ערוך (סימן רט"ו סעיף ד'), שברכה לבטלה הוא איסור דאורייתא, אם כן עדיף לעבור על איסור שתית חלב תוך ו' שעות מאכילת בשר, שהוא רק דרבנן, ועדיף הוא מלעבור על איסור דאורייתא.

וכן כתב שם לענין מי שבידך בתענית צבור, על מאכל, או משקה, ועדיין לא שתה ואכל, ונזכר שהוא תענית, כתב שם דלנהגים כשולחן ערוך, שישתה משהו, כדי שלא יהא ברכה לבטלה, [ועיין חו"א (סימן קל"ז ס"ק ה)].

ג. ולכאורה יש לעיין איך אפשר לעבור על איסור לשתות חלב תוך ו' שעות, או לאכול בתענית, כדי להנצל מאיסור אחר.

ומיהו מצינו בשבת (דף ד' ע"א), "אמר רב ביבי בר אבאי, הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה, קודם שיבא לידי איסור סקילה", וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן רנ"ד סעיף ו'), דאיתא "ואם נתנו בשבת אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה, כדי שלא יבא לידי איסור סקילה". ויש לדון לפי זה אם מותר לעבור על איסור דרבנן, כדי להנצל מאיסור הזכרת שם שמים לבטלה אם הוא דאורייתא.

ומצינו גבי מוקצה ברמ"א (סימן תקט"ו ס"א), "ואפילו עבר ונתן לפיו, ולעסו, אסור לבלעו", ובמשנה ברורה (ס"ק ה'), כתב "והוא הדין אם בשוגג נתן לתוך פיו, ומשמע מסתימת הפוסקים דאפילו אם כבר ברח על זה, אסור לבלוע, דמוקצה הוא, כשאר אכילת איסור".

ב' בד' השע"ת שחילק בד' הברכ"י בין תענית יחיד ל' צומות

ד. וכתב השערי תשובה (על השולחן ערוך, סימן תקס"ח ס"א), "וכתב ב"י בשם נחפה בכסף, דמי שהיה שריר בתענית ולקח איזה מאכל ובידך עליו, ונזכר מהתענית, יאכל פחות מכזית, מפני הברכה, והתענית עולה לו, ובאדמת קודש גמגום בזה, ואין דבריו נראה, וכן מהה"ש גרמזיאן כתב שיש לעשות כן ע"ש", וכתב השערי תשובה (במוסגר), "וצריך עיון בד' צומות, שנראה דאסורים, יש לו לומר מיד שנוכר ברוך שם כבוד מלכותו".
 ובברכי יוסף [א.ה.]. דהוא הוכתב ב"י בשם נחפה בכסף, מבואר שישע"ת פחות מכזית, ובשערי תשובה כתב שכל זה בתענית שקיבל עליו בעצמו, ולא בד' תעניות, והדברים צריכים ביאור דמאי שנא.

ובהגהות שער ברכי יוסף, ציין שדעת הברכי יוסף, בשו"ת חיים שאול (ח"א, סימן ד'), שבדבר שאוסר על עצמו, אין איסור חצי שיעור, (וכ"כ במחזיק ברכה סימן תע"ה) ומיהו בברכי יוסף (י"ד סימן רל"ד), נקט שיש איסור חצי שיעור באיסור נדר.

ועכ"פ אם נימא שאין איסור, הרי מבואר מה שכתב שישע"ת חצי שיעור, וא"ש דברי השערי תשובה שזה רק בתענית שקיבל על עצמו אבל בד' תעניות אסור לבלוע אף חצי זית.

עוד נידון דלהרמב"ם והשולחן ערוך אף אי יטעם לא ינצל מברכה לבטלה

ה. ויש לדון עוד, שאף אם יטעם, לא יציל עצמו מן האיסור של ברכה לבטלה, דהרמב"ם (פ"א מברכות ה"א), כתב "כל האוכל דבר האסור, בין בודון בין בשוגג, אינו מברך עליו, לא בתחלה ולא בסוף, כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם, או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו, או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתו, אינו מברך, ואין צריך לומר אם אכל נבלות וטרפות, או שתה יין נסך, וכיוצא ב", וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן קצ"א א').

וא"כ לכאורה כיון שאסור לאכול בתענית, וכן אסור לאכול חלב אחר בשר, הרי גם אם יאכל, אין על זה ברכה, ואין ינצל על ידי כן מברכה לבטלה.

צד לומר איפכא דלאשכנזים מותר לטעום, ולספרדים אסור לטעום

ו. אלא שלפי זה נראה לדון איפכא, שהרי דעת הרמ"א ששתית ואכילת חלב אחר בשר, אסורה רק ממנהג, ולדעת השולחן ערוך אסור מדינא, וא"כ יש לומר שלדעת השולחן ערוך לא יטעם, כיון שגם אם יטעם לא ינצל מאיסור, ולדעת הרמ"א יכול לטעום, כיון דאפשר שדבר שנאסר ממנהג, אינו בכלל דברי הרמב"ם שאין ע"ז ברכה.

ואם כן נמצא איפכא מדברי אחרים, בשתית חלב בתוך ו' שעות מאכילת בשר, שלנוהגים על פי השולחן ערוך יהא אסור לטעום, ולנוהגים על פי הרמ"א, יהא מותר לטעום.

פלוגתת המשנ"ב וגדול אחד, והביאור בזה

ז. ובשולחן ערוך (סימן קצ"ו סעיף א'), כתב "אכל דבר איסור, אף על פי שאינו אסור אלא מדרבנן, אין מומנין עליו ואין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף", וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק א'), "דבר איסור. אפילו אין איסורו בעצם, אלא משום שהוא אסור על עצמו דבר זה", וכתב בשער הציון (ס"ק א'), "תוספתא פרק ב' דדמאי, כיוצא בו, לא יושיט כוס יין לנזיר, וכו', ועל סוף אין מברכין ואין מומנין עליו, ואין עונין אחריו אמן, ודלא כאותה תשובה שהובאה בשערי תשובה בשם גדול אחד, וכבר השיג על זה גם כן בספר מגן גבורים".

ויש לומר דתליא במחלוקת האחרונים אם איסורי נזיר הוא כנדר, כמש"כ באבני מלואים (בתשובה כ"ב), בשם מהר"י בן לב, שהוא איסור חפצא שאוסר ג' מינים אלו, ודעת המהרי"ט שמקבל עליו תואר נזיר, וממילא אסרתו תורה בכל איסורי נזיר.

והשתא אם הוי איסור שהוא מקבל עליו, א"כ מוכח שגם בזה אין ברכה, וכדברי המשנה ברורה, ולמהרי"ט שמקבל עליו תואר נזיר, וממילא אסרתו תורה, יש לומר שאין ראייה לנדר שהוא אסור.

ביאור בשערי תשובה דסבירא ליה כגדול אחד, ולמשנה ברורה לא יטעם

ח. ולפי אותה תשובה של גדול אחד שבאיסור נדר לא חשיב מנאץ, א"כ היה אפשר לבאר דברי השערי תשובה (הובא לעיל, סימן תקס"ח), על דרך זה, והיינו שמי שבידך בתענית שקיבל על עצמו יכול לטעום, שעל ידי כך ינצל מברכה לבטלה, כיון שזה איסור שקיבל על עצמו, אבל בד' תעניות שזה איסור חכמים, הרי בזה גם אם יטעום לא ינצל מאיסור. ולפי זה לפי מקנת המשנה ברורה שגם באיסור נדר, חשיב מנאץ, הרי שגם בזה לא יטעם, [אא"כ נימא שאין בזה איסור ח"ש].

הוכחה מדברי הרמב"ם דלא כהנתיות המשפט

ט. ואגב יש להעיר עוד שבדברי הרמב"ם איתא שגם באיסור דרבנן בשוגג אין ברכה, ומבואר שאיסור דרבנן חשיב עבירה גם בשוגג.

ועיין בביתיות המשפט (סימן רל"ד), שכתב שאיסור דרבנן בשוגג אינו עבירה, ואין צריך כפרה, עיין שם גבי קנה מאכל ואכלו, ונמצא איסור דרבנן, דלא הוי מקח טעות, ע"ש. ובאמת שהאחרונים הוכיחו מכמה מקומות שיש איסור, עיין באור שמה (פ"א מגירושין ה"ז), שמדברי הרמב"ם והכסף משנה (פ"א מאיסור"ב ה"ב), מבואר דבא על שניות בשוגג חייב לשמים.

ועיין דברי חיים (להג"י אורבך, דיני נזקי ממון סימן א', בהוספה מבנו הגאון בעל אמרי בינה), שהוכיח גם כן דלא כהנתה"מ, ממתניתין דתרומות (פ"א מ"ב), שהאוכל דבש תמרים, ויין תפוחים, ושאר מי פירות, של תרומה, דה' אלעזר מחייב קרן וחומש, והרי לכמה פוסקים פירות פירות היא דרבנן, וחומש משום כפרה הוא.

ועיין ברמ"א (י"ד ס"ס ק"ג), דכתב דמי ששתה יין נסך בשוגג צריך כפרה, ומשמע אף בסתם יינם שהוא דרבנן, ועכ"פ גם מדברי הרמב"ם דלעיל מוכח דלא כנתה"מ. ואמרת ראייה זו לכבוד הגר"ל שליט"א, ואמר שאף אם אין איסור דרבנן בשוגג, אבל כל תקנה דרבנן תיקנו ענין דאורייתא, וכיון שעל איסור דאורייתא אין ברכה, הכי נמי תיקנו שבאיסור דרבנן שלא תהא על זה ברכה, ומחאי טעמא אסור ליתן איסור דרבנן למי שאינו יודע שהוא אסור, דאף אם אין לו איסור, כיון שאינו יודע, אבל כשתיקנו איסור, נכלל בזה שלא יתנו לו, כמו שאסור ליתן לו איסור דאורייתא.

נידון בדברי הרמב"ם

י. עוד יש לדון [בדרך אגב], בדברי הרמב"ם, שאיסור בשוגג אין טעון ברכה, דהרי כיון שהיה שוגג, ודאי שבידך, ומאי שייך להחזירו שלא יברך, ואמנם נפקא מינה לענין ברכה אחרונה, אבל הרמב"ם כלל כאן גם ברכה ראשונה. ויש לומר דנפקא מינה אם הוציא בברכתו אחר שאוכל דבר היתר, דכיון שדבר איסור לאו בר ברכה הוא, חשיב כלא בירך, ואין מוציא אחרים ידי חובתן. ועוד נפקא מינה לענין אם הוא עצמו רוצה לאכול אחר כך דבר היתר, האם יצא בברכה זו.

קושיא ברמב"ם גבי אכילה קודם קידוש

יא. ולענין א' שבידך ביום התענית, יש לדון בזה, דהנה רמב"ם (פ"ד מברכות ה"ח), כתב "היו שותין, ואמרו בואו ונברך ברכת המזון, או בואו ונקדש קידוש היום, נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו, ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו, אע"פ שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה, בורא פרי הגפן, ואח"כ ישתו", וכן הוא בשולחן ערוך (סימן רע"א ס"ח). ולכאורה קשה מאוד איך יברכו על אכילה לפני קידוש, והרי זו אכילת איסור, [מלבד מה שצ"ע שהרמב"ם והשולחן ערוך, כתבו דין לרשעים שאינם מקיימים הדין, ורוצים לשתות, אף שאין רשאים, דמכל מקום יברכו].

יב. זה מכבר נסתפקתי באוכל חוץ לסוכה, אם שייך על זה להמא דברכתו הו מנאץ.

ואי נימא שגם בזה חשיב מנאץ, יצא דבר חידוש שאם אוכל כוית מתחייב בברכת המזון, שהרי אין איסור לאכול כוית חוץ לסוכה, ואם אחר כך אבל יותר מבציצה, נפטר למפרע, שהרי נמצא שכל האכילה נעשית אכילת איסור.

אולם יש מקום לומר שמנאץ הוא רק היבט שאוכל אכילה שיש בה איסור, אבל חוץ לסוכה אין זה איסור אלא הוא ביטול מצוה, [וכמט"כ הגרע"א (סוכה דף כ"ה ע"א)] דמחמי טעמא שייך בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, ועל זה לא נאמר מנאץ.

ועיין ברעק"א (סוכה כ"ה ע"א), שהק' להגרע"א למה יש פטור של עוסק במצוה, והרי עובר על זה בידים כשאוכל חוץ לסוכה ותי' להגרע"א שאין איסור לאכול חוץ לסוכה, אלא שמצוה עליו לאכול בסוכה, וכל שהוא עוסק במצוה פטור מן המצוה, ואין מוטל עליו לאכול בסוכה ע"ש.

ובפני יהושע בסוכה (דף כ"ה ע"א), נראה מדבריו שיש איסור באכילה חוץ לסוכה, ע"ש שדן בהא דתנן שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, מאי שנא דנקט סוכה טפי משאר מצוה, וכתב "לא דמי לשאר מצוה עשה, שאינן אלא בשב ואל תעשה כשבטל מהם, משא"כ בסוכה איכא נמי איסורא בקום עשה כשאוכל ושותה וישן חוץ לסוכה ואפשר נמי דעכ"פ הו לן לחייבו משום מראית עיני".

ובמגנות חינוך (מצוה שכ"ח), כתב לתרץ קושיית התוספות, למה לי קרא לפסול סוכה גזולה, ותיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, ותיקן דמשום מצוה הבאה בעבירה אף שלא קיים המצוה, אבל לא חשיב שישב חוץ לסוכה, ומשמע מדבריו שיש איסור לאכול חוץ לסוכה ולא רק מצוה עשה לאכול בסוכה, וכבר העירו בזה האחרונים.

ובאבני נזות (או"ח סימן תפ"א), מביא דבריו שיש איסור לאכול חוץ לסוכה, ועיין במג"א (סימן תר"מ), שאסור ליתן לקטן לאכול חוץ לסוכה משום לא תאכילום.

וצ"ע בלשון הגמרא במסכת עירובין (דף פ"ו ע"ב), בדברי ר' יוסי שמחיצה תלויה מתרת, "עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בסוכה דאיסור עשה הוא, אבל שבת דאיסור שקילה הוא לא אמר", הרי מצינו כאן לשון איסור עשה, וע"ע.

ומיהו גמרא זו הוזכרה, במסכת סוכה (דף ט"ז ע"ב) באופן אחר, וכך איתא שם "עד כאן לא קאמר ר' יוסי הכא, אלא בסוכה דמצוות עשה, אבל שבת דאיסור שקילה לא".

והשתא אם יאכל חוץ לסוכה תליא בהאי נידון, דאם יש בזה איסור, אפשר שאין על זה ברכה, אבל אם אין בזה איסור, אלא רק מבטל מצוה עשה, יש לומר שעל אכילה שאינה של איסור, אלא של ביטול מצוה, יש ברכה.

ואם נימא שגם אוכל חוץ לסוכה, אין על זה ברכה, יתחדש שאם אבל כוית יתחייב בברכת המזון, שהרי אין זה אסור לאכול חוץ לסוכה, ואם שוב אבל יותר מבציצה, יפטר מברכת המזון.

נידון אי יש ברכה באכילה חוץ לסוכה

יג. ובשולחן ערוך (סימן רצ"ו ס"ג) איתא "אין על יין ולא שרר ושאר משקין, יש אומרים שמותר לו לאכול, ויש אומרים שאם מצפה שיחיה לו למחר, לא יאכל עד למחר שיבדיל". ומבואר שכל שאין לו יין אין איסור לאכול, ורק שנהלוק בכישוי לו יין למחר, כלומר שאיננו אכילה קודם הבלדה, הוא מחמת המצוה, וכל שאין לו יין ואין עליו חיוב הבלדה, הרי שאין לו איסור אכילה.

ובמגן אברהם (סימן רס"ט ס"ק א'), דן האם מותר ליתן לקטן לאכול לפני קידוש, וכתב דאף להסוברים שהוא איסור דרבנן, אסור ליתן לו בידים, וקשה דהרי להמבואר בשולחן ערוך כל האיסור הוא רק מחמת חיוב קידוש.

ועל כרחך צריך לומר דכיון שיש עליו חיוב קידוש משום חינוך, ממילא שייך ביה גם את האיסור שאין לאכול לפני קידוש.

ומצינו מחלוקת אם משום חינוך יש חיוב על הקטן עצמו, דרש"י בברכות (דף מ"ח ע"א), סבירא ליה שיש חיוב על אביו לחנכו, אבל על הקטן עצמו אין חיוב, והתוספות חולקים, וסבירא להו דיש מצוה גם על הקטן עצמו, ודברי המגן אברהם עולים יותר כשיטת התוספות שיש חיוב גם על הקטן עצמו, ולכך שייך בו גם את האיסור שאין לאכול לפני קידוש.

נידון באכילה קודם קידוש אי צריך ליתן את כל ממונו

יד. והנה קיימא לן שצריך ליתן כל ממונו כדי לא לעבור על לא תעשה, וכמבואר ברמ"א (יו"ד קנ"ז א'), ומבואר שם ברעק"א בשם תשובתו רדב"י, דגם באיסור דרבנן חייב ליתן כל ממונו, וע"ש על מאכלות אסורות דרבנן, וכך כתב בבאור הגר"א (שם ס"ק ד'), גבי שבת דשבת, אבל על קיום מצוה עשה אין צריך ליתן יותר מחומשו, וכמבואר בש"ך (שם סק"ג), וברמ"א (או"ח ס"ט תרנ"ו).

ועתה יש לעיין איך הדין לענין אכילה קודם קידוש, האם צריך ליתן כל ממונו, ועיין ברעק"א (על שולחן ערוך יו"ד קנ"ז א'), ובפנתחי תשובה, שהביאו מחלוקת, האם הוא חילוק בין עשה ללא עשה, או שהוא חילוק אמר עובר בשב ואל תעשה, שאין צריך יותר מחומשו, לעובר בקום ועשה שצריך ליתן כל נכסיו, [וע"ע במור וקציעה (או"ח סימן תרנ"ו)], ובדמשק אליעזר (על ביאור הגר"א שם)].

ויש לעיין לענין אכילה קודם קידוש, האם צריך ליתן כל נכסיו, והרי לענין קידוש עצמו שהוא מצוה עשה אין צריך ליתן אלא חומשו, ולענין איסור לאכול לפני קידוש יצטרך ליתן כל נכסיו, והוא תימא.

ואמנם אם תליא אם הוא בשב ואל תעשה, או בקום עשה, הרי גם קידוש עצמו, לו יצויר שיבטלו בקום עשה, אפשר שצריך ליתן כל נכסיו.

אולם אם החילוק הוא בין עשה ללא עשה, הוא דבר תימא שמשום מצוה קידוש אינו צריך יותר מחומשו, ואילו איסור לאכול לפני קידוש היא חומר יותר ממנו.

היסוד דאכילת איסור הבאה ממצוה, נידון בהמצוה עצמה

טו. ועל כך נראה דכיון שהאיסור מחמת המצוה, לא יתכן דלגבי מצוה קידוש עצמה, אינו צריך ליתן אלא חומשו, והאיסור לאכול לפני קידוש היא חומר יותר, ויצטרך ליתן את כל ממונו.

ולכך נראה דכיון שהאיסור הוא רק מחמת המצוה, ומחמת המצוה צריך ליתן רק חומשו, אף להאיסור אכילה קודם קידוש צריך ליתן רק עד חומשו מממונו, דכל שהאיסור הוא מחמת מצוה, דינינן לאיסור כמצוה עצמה.

יישוב לפי זה ברמב"ם דלעיל גבי קידוש

טז. ועל דרך זה נראה דהואיל ונתבאר דרך על אכילת איסור אין ברכה, אבל על אכילה שיש בה ביטול מצוה, יש עליה ברכה, אם כן הואיל והאיסור אכילה לפני קידוש הוא משום

המצוה, והרי אם יאכל על ידי כך תבטל המצוה דקידוש, אם כן אין זה בכלל מה שאין מברכים עליו, וקיון שלא הוא אכילת איסור, אלא ביטול מצוה.

ואם כן הכי נמי לענין אכילה לפני קידוש אף שהיא עצמה היא איסור, אבל לא יתכן שתהא חמורה יותר מהקידוש עצמו, שהוא סיבת האיסור, ולכך יש ברכה לאכילה קודם קידוש, ואתי שפיר דברי הרמב"ם.

נידון לפי זה באכילה אחר אפיקומן קודם התפילה, דיהא אפשר לברך

יז. עוד יש לדון לענין אוכל אחר אפיקומן, אם יש על זה ברכה, ולכאורה היא אכילת איסור שאין עליה ברכה, אבל להמבואר יש לומר, שכל המבואר הוא מחמת המצוה לאכול אפיקומן, ולא היא חומר מביטול מצוה, שבוה יש ברכה.

וכמו כן יש לומר לענין איסור אכילה קודם התפילה, דכיון שכל האיסור הוא מחמת התפלה, והרי התפלה עצמה היא מצוה, ולא איסור, ואילו אוכל, ועל ידי כך מבטל תפלה, לא חשיב שאכל איסור שאין על זה ברכה, הכי נמי לענין איסור אכילה קודם התפלה, דאי אפשר שיהא חומר יותר.

הפשיטות לפי זה בסוכה גבי ברכה דיברך, ולא צריך יותר מחומשו

יח. וכן לענין אכילה חוץ לסוכה אף אם נימא שהוא איסור, אבל מכל מקום איסור זה הוא מחמת המצוה, ומחמי טעמא עוסק במצוה פטור מן הסוכה, אף דמשום עוסק במצוה אין היתר על איסורים, והגרע"א כתב על זה שאין כלל איסור, אבל גם להסוברים שיש איסור, מכל מקום האיסור הוא מחמת המצוה, והרי כל שאין לו סוכה, אין איסור לאכול חוץ לסוכה, ואם כן כשהוא עוסק במצוה, ופטור ממצוה סוכה, הרי דממילא אין גם איסור לאכול חוץ לסוכה, ואם כן יש לומר דגם כן לא עדיף מהמצוה עצמה, שאינה גורמת שלא תהא ברכה, וכמבואר.

וכן לענין ליתן יותר מחומשו, לענין שלא יצטרך לאכול חוץ לסוכה, אף אם נימא שהוא איסור, כיון שהוא איסור שבא מחמת המצוה, לכך לא צריך ליתן יותר מחומשו, וכמצוה עצמה.

ומיהו בלאו הכי אם נימא דתליא בלאו ועשה, הרי אין כאן לאו, ואם נימא דתלו בקום עשה או בשב ואל תעשה, הרי יש כאן קום עשה, [ועיין בפרי מגדים (סימן תר"מ), באשל אברהם], במה שכתב עוד סיבה, דאין צריך לכוזב ממון רב גבי מצוה סוכה, ע"ש].

ג' הוכחות לזה

יט. והעירוני שיש להוכיח זאת גם ממה שמי שאכל בלא ברכה ראשונה, מכל מקום חייב ברכה אחרונה, ואמאי לא נימא שאכל באיסור, כיון שלא בירך ברכה ראשונה, וממילא שייפטר מברכה אחרונה, ועל כרחך דלא הו כאכילת איסור אלא כאיסור מחמת מצוה, ששייך בו ברכה.

ושווה הרואיני שבתרומת הדשן (סימן קכ"ה), כתב "ואף על פי דאסרו חכמים לגדול, אכילת מצה בערב פסח מומן איסור חמץ ואילך, וקיימא לן דלא ספינן בידים איסור לקטן, הא חולק מהור"ם בהלכות ברכות שלו, דהני מילי באיסור לאו, אבל ביטול מצוה עשה ספינן ליה, ובוה יישב המנהג שנהגו להטעים חתינוק מן הקידוש בב"ה, ועיין שם, והרי נידון דידן נמי אין איסור אלא משום ביטול ופגם המצוה, אך קשה קצת חילוק דמהור"ם דברך חרש בגמרא (בימות ק"ד ע"א), פירך ל"מ צמיון להפריש, מכותן קטן שאוכל תרומה טמאה, ומאי דפריך התם ליכא אלא איסור עשה, כדפירש רש"י התם בהדיא, דאתיא ובשערך תאכלנו לזה ולא לאחר, ויש לחלק בין איסור הבא מכלל עשה, ובין ביטול פגם מצוה עשה".

ולכאורה קשה מאי שנא איסור הבא מכלל עשה, מביטול פגם מצוה עשה, והרי בשניהם הוא איסור, ומאי שנא האי איסורא מהאי איסורא.

ולפי המבואר אתי שפיר דקודם קידוש הוא איסור מחמת המצוה, ועל כן אין דינו אלא כמצוה, ואין בו איסור לא תאכילום, והכי נמי סבירא ליה להתרומת הדשן לענין איסור אכילת מצה בערב פסח, [וצריך עיון במג"א (סימן רס"ט), ובמג"א (סימן תע"א)].

וברמב"ם (פ"ט טומוטא אוקלין ה'), איתא שיש לזא שלא להטמא ברגל, אבל אין לוקן עליו, ופירש בשגאת אריה (סימן ס"ו), דכל האיסור הוא משום קיום חובת הרגל, ואם כן לא עדיף מעשה שאין בו מלכות, ומבואר גם כן כדברינו דכיון שהאיסור הוא מחמת המצוה, אינו חומר יותר מהמצוה.

ולפי זה בתענית יטעם, ובחלב לא יטעם.

כ. אלא דלפי זה יש לדון שאולי איסור אכילה בתענית בא מחמת מצוה תענית, ואם כן אולי אין בזה מנאץ, ולפי זה מי שאכל בתענית יש על זה ברכה.

אבל על כל פנים לענין אוכל אחר בשר הרי הוא איסור, ולפי דברי השולחן ערוך שאין מברכים על איסור, ואין על זה ברכה, ואם כן אם ישתה לא יועיל להציל עצמו מברכה לבטלה, ולכך לא ישתה אפילו מעט.

לבטעות: י עיין בשו"ת לבושי מרדכי (יורה דעה, מהדורה תניינא, סימן קס"ו), שכתב "הניגו במדוע כן קראתי למאובין, על דבר מה שאירע לו, שאחר ברכת המזון נודמן לבית מכירו, והניחו לפניו אשישה מעיסת חלב וחמאה, ובירך בורא מיני מזונות, ונוכר שאכל מאכל בשר. והא הלכתא בס' פ"ט (סעי' א'), עד סעודה אחריתא היינו שש שעות. ועמד מה לעשות, לאכול לאו, ומשום ברכה שבירך. והנה באו"ח ס' קצ"ו (סעי' א') שם מבואר לענין ברכה על דבר איסור, ובט"ו (ס"ק א') הביא שם מחלוקת הרמב"ם והראב"ה, שיטת הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות הל' י"ט) שלא לברך אפי' באיסור דרבנן, ודעת הראב"ד לברך. וברא"ש (ברכות פ"ז ס' ב') כתב דמסתברא כהראב"ה, מדאמרין במס' ב"ק דף צ"ד ע"א רבי אליעזר בן יעקב אומר גזל חטים טחון ואפאן היאך יברך, אין זה מברך אלא וכו', משמע דעכ"פ מברך, אלא שברכתו וכו'. והרמב"ם ס"ל כפשוטו, דמשו"ה באמת אינו מברך. וס' ל"ט" בשיטת הראב"ה והרא"ש, היינו בשוגג כלומר אונס חולי, דאי לאו הכי וכו' ברשעי. עסקינן. על כל פנים היאך י'הי' אם אכל, מ"מ סוף סוף לדעת הרמב"ם הל' כמו כן ברכה לבטלה, ולסברת ה"ט"ו באין אונס חולי וכו"ב. אלא שדעת מג"א (שם בהקדמה) לשיטת הרמב"ם בדרך אחרת, עיין שם. מ"מ תמוה, שהיה בידו לעשות כמו שמבואר בס' ר"ו (סעי' ו') לאמור ברוך יש כבוד וגו'."

ולע בשו"ת י"ד יוסף (סימן צ' אות ב'), שכתב שבבשר בין השיניים, בוודאי שלא יטעם. וע"ע בשו"ת מכתב לחוקיהו (סימן ה' דף ל"א ע"ב), שהביא בשם ספר פסקי ריקאנטי האחרונים (סימן ט"ו), שנסאל במנהג דתשעת הימים שלא לאכול בשר, ואדם אחד טעה ובירך על חתיכת בשר, ולאחר שנשתנה בתוך פיו מיד נזכר, והשיב, שמכיון שלדעת הרבה פוסקים איסור ברכה לבטלה הוא רק מדרבנן, וכן העלה בשו"ת זרע אמת (חאו"ח סימן א'), לכן יפלוט החיבת הבשר מפיו, ולא יבעל ממנה כלום.

שיחות צבא הלוי

פרשת כי תשא תשפ"ג

בענין מעלת לימוד תורה מתוך שמחה ומתוך צער

"וירא את העגל ומחולות, ויחר אף משה, וישלך מידי את הלוחות" (שמות פ"ב פסוק י"ט).

א. בפרשת השבוע נאמר "ויהי כאשר קרב אל המחנה, וירא את העגל ומחולות, ויחר אף משה, וישלך מידי את הלוחות, וישבר אותם תחת ההר" (שם, ולעיל נאמר "וידבר ה' אל משה, לך רד כי שחת עמך, אשר העלית מארץ מצרים, סרו מהר מן הדרך אשר צויתם, עשו להם עגל מסכה, וישתחוו לו, ויזבחו לו, ויאמרו, אלה אלהיך ישראל, אשר העלוך מארץ מצרים" (שם, ז' וז').

ונמצא שכל מה שעשו ישראל, נאמר כבר למשה קודם שירד מההר, ואף על פי כן כתיב "ויפן וירד משה מן ההר, ושני לחת העדות בידו" (שם, ט"ז), ורק אחר שראה העגל שבר את הלוחות.

וצריך ביאור שהרי משה ידע הכל קודם לכן, ומכל מקום הוריד את הלוחות, ואם כן למה שברם אחר כך כשראה את העגל. ולמדנו ביאור ענין זה בדברי הספורנו, דאמנם נאמר למשה רבינו שעשו עגל, והשתחוו לו וזבחו לו, ואמרו, אלה אלהיך ישראל, ומכל מקום חשב משה רבינו שיוכל להוריד להם את הלוחות, ולהחזירם בתשובה, ולמעלתם הקודמת, שיהיו ראויים ללוחות הראשונות.

אולם אחר שקרב משה אל המחנה, וראה את העגל, ואת המחולות, בזה כבר נואש מלהחזירם למדריגתם הקודמת.

וז"ל הספורנו (שם י"ט), "וירא את העגל ומחולות, ויחר אף משה. כשראה שהיו שמחים בקלקול שעשו, כענין כי רעתכי אז תעלוזי, ויכמיו ה' ט"ז, ובזה התקצף, ונואש, שיוכל לתקון המעוות, באופן שיחזרו לתמותם, ויהיו ראויים לאותן הלוחות".

ונמצינו למדים שיש הבדל גדול בין העושה עבירה סתם, לבין העושה עבירה עם מחולות, שהעושה עבירה סתם, יש אפשרות להחזירו למעלתו הקודמת, אולם לא כן בעושה עבירה עם מחולות רח"ל, שבזה כבר אף משה רבינו, אינו יכול להחזירו לדרגתו הקודמת.

ב. דון מינה ומינה, כמו כן לענין תורה ומצוות, שיש הבדל גדול בין העושה מצוה סתם, לבין העושה מצוה עם מחולות, וזהו ענין ג' רגלים בכלל וחג מתן תורה בפרט.

ודבר זה למדנו גם כן בדברי הספורנו בפרשת משפטים, על הפסוק 'שלוש רגלים תחג לי בשנה' (שמות כ"ג י"ד), וכתב הספורנו "תחוג לי כענין 'שמח ישראל בעושי' (תהלים קמ"ט ט"ז), על הפך, וירא את העגל ומחולות".

וזהו ענין השמחה ברגל בכלל, ובחג השבועות שהוא זמן מתן תורה בפרט, שהוא קבלת התורה עם מחולות, וזה הפך ממעשה העגל ומחולות, והיינו שהעושה מתוך שמחה, מתקשר להדבר באופן שאין חזרה ממנו.

ג. וכמו שראינו כן לענין עגל, ולענין רגלים, שהעושה מעשה במחולות, הרי הוא מתקשר להדבר, הנעשה באופן שאין חזרה ממנו, כמו כן יש הבדל בין הלומד סתם, ללומד מתוך שמחה ומחולות, שהלומד מתוך שמחה ומחולות, מתקשר עם מה שלמד באופן שאין חזרה ממנו.

ויש להוסיף עוד מה שכתב בהקדמת ספר אגלי טל "ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל, בענין לימוד תורה"ק, ואמרו כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כל כך לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג, והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו, הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו, ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא כי זה עיקר מצות לימוד התורה, להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה, [ועי' פירש"י סנהדרין (ניח ע"ה, ד"ה וזקן)], ובזוה"ק דבין יצר הטוב ובין יצה"ר אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה, יצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של מצוה, יצה"ר וכו', ואם אמרת שע"י השמחה שיש לו מהלימוד, נקרא שלא לשמה, או עכ"פ לשמה ושלא לשמה, הרי שמחה זו עוד מגרע כח המצוה, ומכהה אורה, ואיך יגדל מזה יצר הטוב, וכיון שיצר הטוב מתגדל מזה, בודאי זה הוא עיקר המצוה", והן הן הדברים בין לשמחה של עבירה ובין לשמחה של מצוה.

ועוד מצינו בפירושו ר' אברהם מן ההר (גמ' 77 מ"ה ע"ב), על מה שנודר הנאה מעיר, אסור ללמוד בספרים של אותה עיר, וכתב בפירושו ר' אברהם מן ההר "ואיכא מאן דמקשה, והיאך נאסרים לקרות בספרים, והלא מצוה היא, ומצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא קושיא היא, דלא שייך טעמא דמצוות לאו ליהנות, אלא במצוה שהיא תלויה במעשה, שכשאדם עושה אותה, אינו מתכוין לדבר הנאה, שאינו עושה אותה להנאת גופו, אלא לעשות מה שנצטווה מאת השם, כמו שפירשנו באלו מותרין, אבל מצות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הצינוי הוא כדי לצייר האמת, ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב 'פקודי ד' ישרים משמחי לב', ומשום הכי אבל אסור לקרות בתורה ובנביאים וכתובים, מפני שהם משמחים לבו על כרחו, הילכך לא שייך למימר במצות התלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג במה שמשגיג ומבין בלימודו, הילכך כשהדירו וכו', אסור לקרות בספר האוסר, שהרי על כרחו מגעת לו הנאה מממונו".

ועיין במכתב הגר"ח מולואזין "שתזדרזו ללמוד בזריזות וחשק גדול, כי מה שלומדים בעצלות כל היום, יכולים ללמוד בזריזות בכמה שעות".

ד. ואמנם כל זה במי שלומד ורואה מיד סימן ברכה בלימודו, הרי בזה יש לו סיבה מספקת לשמחה, וממילא שנוצר אצלו הקשר עם לימודו, אבל הלומד דבר שקשה עליו, הרי רחוק הדבר שילמד אותו במחולות, ואם כן הרי לכאורה חסר בו הקשר לדבר הנלמד.

ואולם האמת שכמו ששמחה ומחולות מקשרים להדבר הנעשה, כמו כן המצטער על הדבר, גם זה הוא אופן המקשר, והרי הקשר בין הורים לילדיהם מתחזק על ידי הטיפול בהם, הכולל גם עגמת נפש, וגם סיפוק, [וכבר נתפרסם שבמקומות הידועים, שהילדים גרו בבית ילדים, והיו נפגשים עם הוריהם רק כמה שעות ביום לשחק אתם, לא נוצר הקשר הראוי שבין הורים לילדיהם, הרי שהקשר אינו נוצר רק ממשחק עם הילדים, אלא עם הטיפול והצער בהם], ועיין עוד בזה בקונטרס החסד, (טכספר מכתב מאליה).

ולמדנו ענין זה במסכת שבת (77 ק"ח ע"ב), "אמר רבן שמעון בן גמליאל, מרחמין היינו על בהמה טהורה ביום טוב, היכי עביד, אמר אביי מביא בול של מלח, ומניח לה בתוך הרחם, כדי שתזכור צערה, ותרחם עליו, ופירש רש"י "מרחמין. מאהבין את ולדה עליה". עוד כתב רש"י "בול של מלח. מלא אגרוף, דכייב לה, וזוכרת צער לידה, ומרחמה את הולד, אם רחקהו".

והיינו שאם רואים שהבהמה מרחקת את הולד מזכירים לה את צער הלידה ועל ידי כך חוזרת לרחם עליו, ולכאורה אם זוכרת צער שנגרם לה על ידי הולד, היתה זו סיבה לשנאה ולרחקו יותר, אולם מתבאר שאינו כן אלא על ידי הצער למען הולד, מתקשרת אליו, ואם שוכחת ומרחקתו, הדרך להזכיר לה, הוא על ידי הזכרת הצער שהיה לה למען הולד.

ונמצא שאם שמח עם הסוגיה, הרי זה קשר שעל ידי מחולות, ואם מצטער עליה, הרי הוא גם כן מתקשר על ידי הצער שנצטער עליה, ורק שלא היא אדיש לזה, ועל כן אף מי שלא זכה לשמוח על ידי מחולות, מכל מקום יראה להצטער על זה גופא, ועל ידי זה יתקשר גם כן לתורה, ועל ידי זה יגיע לבסוף למחולות.

המערכת : כתוב "וירא את העגל ומחולות", ויש להקשות שהיה צריך לומר "וירא את העגל ואת המחולות", או "וירא את העגל והמחולות", ומפני מה מופיעה ה"א הידיעה, רק לפני העגל, ולא לפני המחולות.

וקושיא זו מתיישבת בקושיא אחרת שהקשו המפרשים, מה התחדש למשה בראיה זו, שלא ידע ממנו עד כה, ברם הקב"ה לא אמר למשה בהר, כי אם על מעשה העגל, "עשו להם עגל מסכה, וישתחוו לו, ויזבחו לו, ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שמות 32 ח'), ולא הודיע הקב"ה את משה אודות השמחה והמחולות אשר היו סביב לעגל, ואכן לפי דברי הספורנו לא עלה על דעתו של משה לשבר את הלוחות, עד שראה את המחולות, שהיו אות לגודל שקיעתם בחטא, ורק אז גמר בדעתו לשבר את הלוחות.

מעתה מיושב הכתוב כמין חומר "וירא את העגל", "העגל", דהיינו אותו עגל ידוע אשר עליו דיבר הקב"ה בהר סיני, "ומחולות", עוד ראה דבר שממנו לא ידע, דהיינו את המחולות אשר היו סביב לעגל, (שייח' משה).

"פניני צבא הלוי"

הלומד בעצמו אינו מבחין כל כך בזה שעולה בדרגות בתורה, וכמו כן מי שנמצא בקרבתו כל הזמן, הרבה פעמים שאינו מבחין בשינוי, וכמו שילד שגדילתו היא כל הזמן, אבל אלו שנמצאים בקרבתו כל הזמן, אינם מבחינים כ"כ בזה, אבל מי שאין נמצא בקרבתו כל הזמן, רואה ומבחין שגדל מעת הפעם הקודמת שראה אותו, וכך גם בלימוד, וכך ראייתי בעיני בחורים שהיה לי עמם קשר זמן מסוים, ואחר כך כשנפגשתי עמם אחר זמן שלא ראיתם יום יום, וראיתי איך שגדלו, ועלו בכמה דרגות, וכאילו נפתחו להם מעיינות חכמה, ומכאן מוכח שבישיבה עולים ופורחים מאוד, ואף שאין ניכר ע"ז יום יום, אבל יש השפעה המצטברת במשך הזמן, וכל קטע גמרא וכל סברא תורמת לעליה, שניכרת לפעמים רק לאחר זמן, אבל האמת שכל יום ויום, היה הגורם לזה, וצריך לדעת ולנצל זאת.

*

חילוק פרשיות

ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ויאמר ד' מי אשר חטא לי אמחנו מספרי [פל"ב ל"ב], ובדעת זקנים מבועלי התו' "ומ"מ הוא נמחק מכל פרשת ואתה תצוה שאין משה נזכר בה לפי שקללת חכם אפי' על תנאי היא באה", והנה בתורה מצינו חילוקי פרשה פתוחה ופרשה סתומה, אבל לא מצינו שפרשיות שאנו קורין כל שבת חלוקות הם מן התורה זו מזו, אבל בד' בעה"ת כאן מבואר שיש חילוק פרשיות מן התורה ומה שאמר משה מחני מספרך נתקיים בפרשה אחת והיא פרשת תצוה.

וכן יש להוכיח גם ברש"י פ' ויחי (בראשית מ"ז כ"ח) ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה כו' ומבואר שפרשת ויחי חלוקה מפרשת ויגש ומ"מ היא סתומה.

לא יראו פני ריקם

בקדושין י"ז א' מאי טעמא דר"מ יליף ריקם ריקם מבכור מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים, ופרש"י ובפדיון הבן כתיב וכל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם, וצ"ב שהרי קרא דריקם נאמר גבי ראי' ולא גבי בכור, וכ' בס' המקנה דלקמן כ"ט ב' אי' ת"ר לפדות את בנו ולעלות לרגל פודה את בנו ואח"כ עולה לרגל ר' יהודה אומר עולה לרגל ואח"כ פודה את בנו שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת כו' אלא לרבנן מאי טעמייהו דאמר קרא כל בכור בניך תפדה והדר לא יראו פני ריקם, וי"ל דאין הילפותא רק מסדר הפסוקים, אלא דלא יראו פני ריקם קאי גם על פדיון הבן שלא יראו פני ריקם קודם פדיון הבן, ונמצא דקרא דריקם קאי גם על פדיון הבן ע"ש, ויש לדון לפ"ז אם עלה לרגל בלא לפדות את בנו אם עובר על לאו דלא יראו פני ריקם.

סמיכות בכורים לבשר בחלב

ל"ד כ"ו ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו, הנה בהסכמה של הג"ר אייזיק אוזבנד ז"ל לספר דברי רחמים על מס' חולין כ' מעשה ממהר"ל מפראג שהיה בידידות עם המלך ופעם אחת באמצע החורף נתאוה המלך לדובדבנים שא"א היה להשיג שמה בימי החורף וגילה רצונו בפני המהר"ל, ואמר לו נראה, והלך לבעל גרינהויז ואמר לו בשל גדי בחלב, ושפוך על שרשי האילן של דובדבנים צעירים, וא"ל לשפוך בכל יום, עד שסיפר לו הנכרי שרואה עלים על העץ, א"ל שפוך עוד יותר בכל יום עד שנראה פרחים, וצוה לו להמשיך עד שיצאו פירות והביאן למלך, ומרוב התפעלות של המלך על

חכמתו של המהר"ל הביא כל חכמיו וספר להם הפלא שעשה המהר"ל, והאגרנאים הלך וכתב המצאה נכונה בגידול צמחים (שלא בשם אמרו) אחר מאתיים שנה היה פעם ר' יונתן פרעגער בעל התומים בבית הכסא וראה ספרו של אותו הגוי שהמציא החידוש הנז', וכשיצא הגר"י מביהכ"ס אמר עפי"ז מובן מה שסמכה תורה "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' א-לקיך לא תבשל גדי בחלב אמו שאין לו קשר, אך לפ"ז מובן שהתורה רמזה שאף אם תרצה להיות זריז בהבאת בכורים ותרצה לעשות עצה זו לשפוך על שרשי האילן גדי בחלב אמו לא תעשה

כן, עכ"ד.

והנה מצינו כן גם בהעמק דבר פ' משפטים פכ"ג י"ט שכ' "שמנהג בא"י היה להשמין השדות כמו שאנו עושין בזבל כך היו אוה"ע נוהגים לבשל בשר גדי בחלב אמו ולשפוך מעט מעט על אדמת הארץ והזהיר הכתוב ע"ז הסגולה משום שאסור לבשל בשר בחלב מש"ה אסור בשר גדי בחלב אמו אפי' לצורך התבואה נמצינו למדים זה דכ"ש כל בשר בחלב (זקן אהרן, צדה לדרך)". וכן מבואר גם בספורנו פ' משפטים.

ועל המעשה הנ"ל יש לדון שהרי בב"מ פ' הפועלים דף צ' מבואר שיש אמירה לעכו"ם שבות גם בשאר איסורים ולא רק בשבת, וע' בתו' עבודה זרה דף מ"ג שכ' מה"ט שאסור לומר לגוי לעשות צורות, ובשו"ע אבן העזר סי' ה' סי"ד שאסור לומר לגוי לסרס בהמה.

ומיהו בתו' ב"מ כ' דאפשר שאסור לומר לגוי לחסום דוקא בתבואה של ישראל שמרויח מזה אבל בתבואה של נכרי מותר, וכמו שמותר לומר לגוי לאכול נבילה, אלא שכ' התו' דלא דמי דכמו שמותר לישראל להאכיל לגוי נבילה ה"נ יכול לומר לו לאכול נבילה, אבל פעולה שהישראל אסור לעשות אפשר שאסור לומר לגוי, וברש"י נ' שאסור לומר לגוי לדוש בדישה של הגוי, וע' בכס"מ פ"א מהל' כלאים ה"ג בשם הר"י קורקוס שמותר לומר לגוי לזרוע כלאים בשדה שלו, וע' בביאור הגר"א אבן העזר סי' ה' סי"ד.

והמשך הפסוקים (כו) ויאמר ד' אל משה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, ע' בש"מ בכורות ו' ב' אות ב'.

צבא הלוי

פרט ועוללות מתורת רבנו
צבא אליו הלוי שמינתרג
שליט"א

והיו עיניך רואות את מורידך

ל"ד ל' והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו כו' (לג) ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה, ובספורנו "אבל בעוד שהיה מדבר אתם היה בלי מסוה כענין והיו עיניך רואות את מורידך וכמאמרם ז"ל פ"ק דעירובין ואי חזיתיה מקמיה הוינא מחדדנא טפי", והנה בעירובין י"ג ב' אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי דכתיב והיו עיניך רואות את מורידך, ופרש"י "דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו", אבל בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב מבואר באופן אחר, שרבי השיא את ר' שמעון בנו, ובעת השמחה בשבת היו מטפחין אחורי ידיהוון ועבר ר"מ ושמע קולם אמר רבותינו הותרה השבת (ופי' קרבן העדה שסבר שאף לאחורי ידיהם אסור), שמע רבי קליה אמר מי הוא זה שבא לדרותנו בתוך ביתינו שמע ר"מ קליה ורצו אחריו, (ופי' פני משה להחזירו) ומתוך כך הפילה הרוח את הסודר של ר"מ ועי"ז ראה רבי את ר"מ מאחוריו אמר לא זכית אנא לאורייתא אלא בגין דחמיה קדליה דר"מ מן אחוריו, ועוד אל' בירושלמי רבי יוחנן ורשב"ל תריהוון אמרין אנן לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גוליקין ידיה, וע"ש שהיו לו בית יד ופעם אחת ראו את אצבעותיו ועי"כ חכמו, והנה מבואר שלא היה זה בעת הלימוד ואעפ"כ יש בכח ראית החכם כדי להחכים.

וביותר מבואר כן בבבא מציעא דף פ"ד א' ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דלהוון להו בני שפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי, ובמהרש"א בח"א כ' שהוא ענין המקלות אשר פצל יעקב שהולידו כפי מה שראו, וזה א"ש לענין שיוולידו שפירי כוותי, והרי אמר שע"כ שיראוהו אותו יהיו להם בנים גמירי אורייתא כוותי, ומבואר שהראי' מועילה גם לענין גמירי אורייתא.

אבל כאן בפסוק מבואר שבעת הלימוד צריך לראות פני החכם, ומצינו כן בהוריות דף י"ב א' אמר להו רב משרשיא לבריה כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסן מתניתא ועלו לקמי רבייכו וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות את מורידך, ומבואר שבעת הלימוד צריך לראות פניו, ובמהרש"א בהוריות שם שכ' "והכי אמרי' נמי בעירובין שאמר רבי ראיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וז"ש והיו עיניך רואות לפניך את מורידך המורה לך כוונת המדבר...", ונמצא שיש ב' ענינים בראיית פני החכם, שבירושלמי מבואר שכל ראיית פני חכם מועלת, ובגמ' בהוריות יש ללמוד שבעת הלימוד יש מעלה

של ראיית פני המלמד וכמבואר במהרש"א שע"כ יש להבין יותר כוונת המלמד, וזה הביאור במה שמשה הסיר המסוה מפניו בעת שלימד. וע' בס' הכתב והקבלה דלכך הניח מסוה כדי שלא יתרגלו לך ויש תועלת שבזמן שלומדים ממנו יראו מפניו ע"ש.

שבט לוי מלו במדבר

בפר' וזאת הברכה כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו [דברים ל"ג ט']. ופרש"י כי שמרו אמרתך לא יהיה לך אלהים אחרים, (והיינו שלא עבדו לעגל כמש"כ רש"י), ובריתך יצרו ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בנייהם והם היו מולין ומלין את בנייהם ע"כ.

והנה ביבמות פ' הערל (דף ע"א עמ' ב') אי' ובמדבר מ"ט לא מהול איבעית אימא משום חולשא דאורחא (עב). ואיבעית אימא משום דלא נשיב להו רוח צפונית דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית מ"ט איבעית אימא משום דנזופים הוו ואי בעית אימא דלא נבדור ענני כבוד, והנה צ"ב איך בני לוי מלו בלא רוח צפונית, וי"ל דלהטעם דלא נשבה רוח צפונית משום נזופים, ופרש"י משום עגל ובתו' כ' משום מרגלים, והרי בני לוי לא חטאו בעגל וכמו כן גזירת מרגלים לא נגזרה עליהם, וא"כ לא היו נזופים, וא"כ לא היה סיבה שלא תהא עליהם רוח צפונית, ולרש"י שהיו נזופים משום מעשה העגל, מתבאר היטב סמיכות הדברים, כי שמרו אמרתך היינו שלא עבדו לעגל, ומתוך כך ברייתך ינצורו דממילא לא היו נזופים והיו יכולים למול, ועמש"כ בגליון לפר' יתרו תש"פ. ועי' מהרש"א סנהדרין צ"ד.

אשר עשתה

אשר הדבירים האלה פשוט חמת המלך אשר נגדך ואת נשתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגדך עליה:

צ"ב מהו לשון אשר עשתה והרי העונש על מה שלא עשתה כדבריו כמו שנאמר בפרק א' (טו) כדת מה לעשות במלכה ונשתי עלו אשר לא עשתה את המלך אשר נגדך ואת נשתי ואת נשתי עליהם: אלא שבמגילה י"ב א' "ויקצף המלך מאד, אמאי דלקה ביה כולי האי אמר רבא שלחה ליה בר אהוריריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי, וההוא גברא אשתטי בחמריה. מיד וחמתו בערה בו". וא"כ כעסו היה על שבזתה אותו בדבריה וא"כ אפשר שזו הכוונה ואת אשר עשתה מה ששלחה ביד הסריסים דברי גנות עליו, ומה שנאמר בפרק א על אשר לא עשתה היינו שלא היה לכבודו לומר לחכמים שבזתה אותו אלא אמר שמקפיד על אשר לא עשתה את דברו.

נר זכרון לאדונונו עורנו ורובנו
עאורו של ישראל
הרב חיים קניבסקי זללה"ה

לפקולת תלמוד תורה, למען תורתך ותורתך, שיעוריי וסמי' זכא הווי, ניתן לפנות אל המורה חרב קניבסקי
0722477505 | zellig747@gmail.com | קהילות תלמידי: זכא הווי
למחית ולקבלת תלמוד תורה, שיעוריי וסמי' זכא הווי, קהילות תלמידי זכא הווי, ניתן לפנות אליי
zalmen747@gmail.com